

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК СКЛАДНИК ІДІОСТИЛЮ Ю. ЩЕРБАКА: КОРПУСНИЙ ПІДХІД

*С. М. Луцак, доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри мовознавства,
Івано-Франківський національний медичний університет
(Івано-Франківськ, Україна)
e-mail: slucak@ifnmu.edu.ua
ORCID: orcid.org/0000-0002-6862-5838
Scopus Author ID: 57947947700*

*Г. М. Юрчак, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мовознавства
Івано-Франківський національний медичний університет
(Івано-Франківськ, Україна)
e-mail: haliur@ifnmu.edu.ua
ORCID: orcid.org/0000-0002-2740-9012*

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування медичної термінології в художньому дискурсі Ю. Щербака та визначенню її ролі у формуванні інтелектуалізованого авторського стилю письменника. Актуальність роботи зумовлена зростанням уваги сучасної корпусної лінгвістики до аналізу індивідуально-авторських дискурсів, у яких спеціальна лексика виконує не лише номінативну, а й образно-символічну та концептотворчу функції. Наукова новизна дослідження полягає в аналізі медичної термінології як складника ідіостилю Ю. Щербака та у встановленні її особливостей в художньому тексті засобами корпусного аналізу. У роботі проаналізовано специфіку функціонування медичної лексики у творах «Як на війні», «Бар'єр несумісності», «Причини і наслідки» та «Чорнобиль». Встановлено, що терміни гематології, імунології, епідеміології, патології та радіаційної медицини в художньому тексті зазнають процесів детермінологізації, набуваючи додаткових емоційно-експресивних, філософських і символічних значень. Доведено, що медична термінологія в прозі Ю. Щербака є засобом моделювання складних морально-психологічних і соціальних процесів, формує концептуальні образи війни, суспільної деградації, страху, духовного опору та історичної травми. Зроблено висновок, що використання спеціальної медичної лексики є однією з визначальних рис ідіостилю письменника, а корпусний підхід відкриває перспективи для подальшого дослідження закономірностей взаємодії наукового й художнього типів мовлення.

***Ключові слова:** медична термінологія, ідіостиль, художній дискурс, корпусний аналіз, тематичні кластери, Юрій Щербак.*

Актуальність. Література й медицина, на перший погляд, здаються далекими одна від одної, проте між ними існує глибинна, онтологічна спорідненість, яка виявляється і на рівні світогляду, і на рівні мовних практик. Обидві сфери пов'язані з процесом діагностики: медицина зосереджена на виявленні фізичних патологій, тоді як література виявляє й осмислює «патології» суспільства, людської моралі та духовності, конструюючи відповідні смислові й мовні моделі. Об'єднує їх і спільний «лікувальний» інструмент – слово, яке в обох випадках виконує не лише номінативну, а й терапевтичну, когнітивну та регулятивну функції. Недарма Гіппократ наголошував: «Є три види лікарів: один лікує травами, інший – ножем, а третій – словом. Слід звертатися до того, хто лікує словом, адже разом із тілом він лікує й душу» [1, с. 103].

Медичні сюжети та образ лікаря – носія високих моральних, інтелектуальних і гуманістичних цінностей – становлять важливу складову як української, так і світової літературної традиції. Художнє слово має потужний терапевтичний ефект: воно формує здатність до емпатії, підтримує читача в складні моменти, впливає як на емоційний, так і на

духовний стан людини. Не випадково письменники, які мають медичну освіту, часто належать до найяскравіших представників літератури. Як слушно зауважує В. Пустовіт, одним із перших українських інтелектуалів, що збагнув справжні масштаби Чорнобильської катастрофи, був саме Ю. Щербак – лікар-епідеміолог, який згодом став одним із засновників вітчизняного екологічного руху. За його творами створено низку художніх і документальних фільмів [10, с. 104]. Цей факт підводить до висновку: творча спадщина Ю. Щербака формується як поле перетину фахового медичного та художнього дискурсів, що зумовлює специфіку його індивідуального стилю і формує особливий корпусний інтерес. Характеризуючи значення термінологічної лексики з царини медицини у формуванні художнього світу та ідіостилу Ю. Щербака, зосередимо основну увагу на її семантичному, образному й дискурсивному потенціалі, а також на можливостях корпусного аналізу тематичних кластерів і колокацій цих одиниць.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику медичної термінології в художньому дискурсі активно розробляють у сучасних лінгвостилістичних та когнітивних дослідженнях. Роботи Г. Германович, І. Заліпської, З. Куньч, А. Пасеки, В. Пустовіт, О. Самойленко, Ю. Миськіва [9; 10; 12] демонструють динаміку розвитку медичної термінології та її функціонування в науковому, публіцистичному й художньому дискурсах. Значущими є результати праць М. Навальної та Т. Хомич [8], у яких медичну лексику схарактеризовано як інструмент концептуалізації суспільних процесів і засіб стилістичного маркування емоційної напруги в умовах інформаційних криз. Водночас твори Ю. Щербака не отримали належного системного аналізу в аспекті корпусної методології. Наявні студії (З. Березовської, Х. Кузнецової [4], Л. Масенко, В. Фоменко) зосереджені переважно на біографічних, історико-літературних чи тематичних аспектах його творчості, тоді як питання функціонування терміносистеми, організації семантичних полів, повторюваних мовних моделей і структурування ідіостилу залишаються недостатньо висвітленими.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні особливостей функціонування медичної термінології в художньому дискурсі Ю. Щербака, визначенні її семантичних, образно-символічних і дискурсивних функцій, а також у виявленні можливостей корпусного підходу для дослідження ролі спеціальної лексики у формуванні інтелектуалізованого авторського стилю письменника.

Методи дослідження. У роботі застосовано комплекс методів, добір яких зумовлений специфікою корпусного аналізу художньо-документальних текстів Ю. Щербака та поставленими дослідницькими завданнями. Описовий метод використано для систематизації теоретичних положень щодо медичної термінології, ідіостилу та корпусного підходу. Метод інтерпретаційного аналізу застосовано для розкриття символічного, філософського та образного потенціалу медичних термінів у творах письменника. Контекстуальний аналіз дав змогу встановити особливості функціонування термінологічних одиниць у художньому тексті, виявити процеси їх семантичної трансформації та метафоризації. Порівняльно-аналітичний метод використано для зіставлення функціонування медичної термінології у творах Ю. Щербака та визначення її ролі у формуванні індивідуально-авторського стилю письменника.

Результати дослідження та їх обговорення. Художнє бачення світу найповніше розкривається в специфічній системі образів, яку формує письменник. Образна аналогія є провідним механізмом моделювання дійсності: завдяки їй митець не лише переосмислює реальні явища, а й творить новий, часто несподіваний смисловий вимір. Троп у цьому процесі функціонує як інструмент, що не просто змінює значення, а вибудовує нову, іноді парадоксальну семантичну конструкцію. Добір художніх засобів завжди пов'язаний зі світоглядом автора та внутрішньою логікою його індивідуальної картини світу, що, своєю чергою, визначає своєрідність і неповторність його стилю. На рівні ідіостилу Ю. Щербака це означає стабільну орієнтацію на інтелектуалізований дискурс, у якому спеціальна лексика, абстрактні іменники та терміни функціонують як ядро цілих тематичних кластерів («тіло – хвороба – суспільство», «організм – система – держава», «інфекція – зараження – моральна

деградація»). У перспективі корпусного аналізу такі кластери можуть бути окреслені через частотність і колокаційні профілі ключових одиниць.

Хоча в науковій сфері слово-термін фіксує однозначність відповідного поняття, у художньому дискурсі він частково втрачає вузьку фахову семантику, утворюючи додаткові смислові зв'язки та образні відповідники. Як зазначає В. Карпова, «вводячи термін у тканину художнього тексту, автор наділяє його додатковими смисловими обертонами» [3, с. 14]. Позбавляючись власне наукового змісту, термін у художньому творі набуває нової образності, емоційності, символічності, а його функції розширюються: він не лише називає об'єкт або процес, а й передає психологічний стан, моральні оцінки та художній задум автора. У термінах сучасної лінгвістики йдеться про процеси детермінологізації та ретермінологізації, коли спеціальна лексема включена до ширшого асоціативно-образного поля [7, с. 144]. Цей процес особливо яскраво виявляється в прозі Ю. Щербака – письменника, у творчості якого професійний медичний досвід органічно поєднується з художнім мисленням та філософським осмисленням людського існування. У потенційному корпусі творів письменника медичні терміни формуватимуть окремі тематичні кластери, а їхні колокації з лексемами морально-етичного та екзистенційного плану даватимуть змогу реконструювати концептуальний вимір авторського типу письма, що «дозволяє уникнути суб'єктивізму й забезпечити репрезентативне та функціональне тлумачення лексичних одиниць» [5, с. 42].

Ранні твори Ю. Щербака (повість «Як на війні» та роман «Бар'єр несумісності») закладають підвалини особливого художньо-медичного дискурсу, у межах якого медична термінологія виконує роль не лише номінативного, а й образно-символічного засобу. Медичні поняття стають елементами авторської концепції війни як патологічного стану суспільства та людини як складного духовно-психологічного організму, що перебуває під впливом травм, страхів і екзистенційних випробувань. У такий спосіб терміни гематології, імунології, фізіології та патології впливають на систему художніх образів, які розкривають внутрішній стан героїв, атмосферу війни та моральну деградацію середовища. Відтак можемо говорити про стале розгортання в тексті метафоричного поля «людина – організм» та «суспільство – організм», де ядром є медичні терміни, а периферію становлять емоційно забарвлені лексеми. Корпусний аналіз частотності й колокацій цих термінів може виявити, які саме лексеми стабільно входять до їхнього контекстуального оточення (наприклад, словосполучення типу *патологія суспільства, моральний імунітет, інфекція страху* тощо) і як це впливає на формування інтелектуального художнього дискурсу письменника.

Одним із ключових образів у повісті «Як на війні» [15] є несумісність (*incompatibility*). У медицині це поняття позначає біологічну невідповідність компонентів крові. У повісті Ю. Щербака воно перетворюється на символ внутрішнього конфлікту особистості та суспільства, неможливості співіснування гуманістичних цінностей із реаліями війни. А в дискурсі роману «Бар'єр несумісності» згаданий образ набуває концептуального сенсу, відображаючи проблему людських взаємин, моральних бар'єрів і соціальної невідповідності. Символічний «бар'єр» поєднує фізіологічну і моральну площини, демонструючи, що механізми відторгнення діють не лише в біологічних системах, а й у суспільстві. Як підкреслює Г. Городиловська, у художньому тексті термін часто «виходить за межі дефініції, утворюючи асоціативне поле» [2, с. 106], і цю думку підтверджує ілюстративний матеріал зазначених творів. Аналіз колокаційного профілю лексеми *несумісність* у художньому дискурсі Ю. Щербака (з якими прикметниками, дієсловами та іменниками вона найчастіше поєднується) може проілюструвати, як зміст терміна поступово переходить із суто медичної сфери до позначення психосоціальних і етичних явищ.

Термін *переливання крові* у творі виконує гуманістичну та емоційно-символічну функції. Він постає метафорою взаємопідтримки, передавання життя, самопожертви, вказуючи на моральні та духовні ресурси людини. Аналіз сцени переливання крові показує, що навіть в екстремальних умовах герої залишаються здатними до альтруїзму, що робить цей медичний термін не лише технічним поняттям, а й важливим художнім образом. Натомість *група крові* актуалізує тему унікальності особистості, її неповторності, яка не

може бути нівельована навіть у жорсткій воєнній системі. *Резус-фактор* стає знаком певної непомітної, але важливої різниці між людьми, що здатна як об'єднувати, так і роз'єднувати їх у критичних ситуаціях, підкреслюючи індивідуальні психологічні та моральні особливості персонажів. На рівні ідіостилю ці терміни формують тематичний кластер «кров – спорідненість – солідарність», у межах якого можна виявити сталі колокації (*перелити кров, врятувати життя, спільна кров, чужа кров* тощо) та описати їхню роль у конструюванні гуманістичного пафосу тексту.

Імунологічні терміни (*антитіла, імунна реакція, імунітет, інфекція*) у художньому контексті реалізують значний символічний потенціал. *Антитіла* у Ю. Щербака – це духовний опір злу, брехні, моральній деградації. *Імунна реакція* – етична відповідь людини на несправедливість, прояв внутрішньої сили та готовності протистояти аморальним обставинам. *Імунітет* символізує моральну стійкість, здатність зберігати людяність. Натомість *інфекція* набуває значення руйнівного впливу війни, що заражає суспільство страхом, жорстокістю, підозрою. Подібні семантичні перетворення відповідають спостереженню Г. Рогачової про можливість переосмислення терміна через його включення в асоціативну структуру художнього образу [11, с. 249]. У корпусному вимірі цей блок лексики можна розглядати як ядро тематичного кластера «захист – опір – деградація», у межах якого аналіз колокацій (*інфекція страху, імунітет совісті, антитіла до зла* та под.) покаже, наскільки послідовно письменник ословлює моральні та соціальні категорії через метафори із медичною семантикою.

Широке використання термінів кровотворення (*плазма крові, клітини, лейкоцити, еритроцити*) формує деталізовану систему художніх паралелей у повісті «Як на війні» Ю. Щербака. *Плазма* символізує основу життя, що поєднує людей; *клітини* – окремі індивіди, з'єднані в єдиний суспільний організм; *лейкоцити* зіставляються із солдатами – захисниками світу, які протидіють «ворожим агентам»; *еритроцити* символізують життя, що триває попри постійний ризик смерті. Інші терміни – *організм, гемоліз, патологія, відторгнення, фізіологічний стан, трансплантація, сироватка, генетика* – також набувають образного значення. *Гемоліз* у Ю. Щербака – це руйнування людяності, розпад моральних зв'язків; *патологія* – характеристика хворобливих соціальних явищ війни; *відторгнення* – втрата людського тепла, ізоляція; *сироватка* постає як очищення й відродження; *генетика* символізує історичну пам'ять народу; *організм* моделює суспільство як єдине тіло, що реагує на моральні інфекції та внутрішні поранення. Такий підхід демонструє інтеграцію медичного і художнього дискурсів, де кожен термін стає складовою емоційно-символічного ланцюга повісті. У рамках корпусного аналізу це дає змогу окреслити стрижневі концептуальні метафори (*суспільство – організм, війна – хвороба, мораль – імунітет*) та виявити їхній системний характер у творчості автора.

У романі «Бар'єр несумісності» [14] Ю. Щербака зміст термінів, пов'язаних із кров'ю та імунологією, як і образ *несумісності*, набувають концептуального сенсу в рамках ідеї системи, що стосується і людського організму, і суспільства радянських часів. Термін *переливання крові* функціонує як метафора обміну життям, підтримки та необхідності взаємодії. *Антитіла* постають як уособлення внутрішнього морального опору; *імунна реакція* – як реакція світоглядної та психологічної самооборони. *Інфекція* набуває значення деструктивних соціальних впливів, що руйнують цілісність особистості. Терміни клітинної біології (*клітина, лейкоцити, еритроцити, плазма*) акцентують на моделюванні суспільства як єдиного організму, у якому кожен складник підтримує життєздатність системи, забезпечуючи гармонійну циркуляцію «клітин» у поліаспектній моделі соціуму. Терміни патології (*патологія, розпад, руйнування, відторгнення*) використовуються для характеристики кризових станів, конфліктів та моральних деформацій. *Відторгнення* набуває значення втрати довіри, порушення зв'язків, внутрішньої ізоляції. *Патологія* характеризує відхилення від норми в етичній, психологічній та соціальній сферах, демонструючи аналогію між медичними та моральними процесами. У романі «Бар'єр несумісності» функціонують також терміни, пов'язані з генетикою та спадковістю (*генетична сумісність, спадкові чинники*), які символізують тяглість досвіду, формування характеру та вплив минулих подій

на теперішні рішення персонажів. Усі ці лексеми формують концептуально єдиний тематичний кластер, що структурно організує текст і засвідчує інтелектуалізм авторського дискурсу.

Отже, медична термінологія в повісті «Як на війні» та романі «Бар'єр несумісності» Ю. Щербака виконує цілу низку функцій, передусім символічну, емоційно-експресивну, філософську й етичну. Термінологія інтелектуалізує художній текст, створює багатопланову образність і підсилює гуманістичний пафос твору. Термін стає інструментом авторського моделювання реальності, віддзеркалюючи процеси як фізіологічного, так і духовного життя людини. Додатково через такі терміни художній дискурс пропонує читачеві рефлексію над цінністю людського життя, стійкістю особистості та моральною відповідальністю навіть в екстремальних умовах [6, с. 123]. У романі «Бар'єр несумісності» медична лексика виконує функцію структуротворення, формуючи багаторівневу модель взаємодії фізіологічного, психологічного та соціального. Через символічне переосмислення термінів автор конструює модель несумісності як складного психосоціального явища. Як бачимо, застосування спеціальної лексики стає важливою ознакою інтелектуалізованого авторського стилю Ю. Щербака, у межах якого тематичні кластери, що формуються навколо медичних термінів, задають рамку для глибинного корпусного дослідження його ідіостилу.

Роман «Причини і наслідки» [16] – один із ключових творів письменника, де медична тематика займає центральне місце. Автор за фахом – епідеміолог, а головний герой – рабіолог, тобто лікар, який спеціалізується на вивченні сказу та вірусів, що його викликають. Тож у досвіді героя та автора помітна певна аналогія, яку можна розцінювати як прийом автобіографічний чи принаймні типологічний [4, с. 37]. Ю. Щербак використовує медичну лексику в романі не просто як «декорацію», а як метафоричний інструмент. Наукові терміни роблять інфекційне захворювання (сказ) реальним, глїнним, смертельним ворогом, а не просто абстракцією. Зазначений стильовий прийом додає дискурсу роману реалістичності та спонукає серйозно сприймати написане. З погляду корпусної лінгвістики, саме тут особливо виразно постає можливість опису тематичного кластера «сказ» через мережу його колокацій (*вірус сказу, спалах сказу, профілактика сказу, епідемія сказу*), що дозволяє простежити, як поступово біологічна хвороба перетворюється на модель соціальної й моральної патології.

Сказ – це вірусне захворювання центральної нервової системи, яке уражає людей і тварин та передається найчастіше через укуси інфікованої тварини. «Сказ нестримно поширювався концентричними колами, наче лісова пожежа», охоплюючи людей і тварин [17, с. 9]. Центральна нервова система включає головний і спинний мозок та відповідає за обробку інформації, управління рухами, рефлексами, психічними функціями та життєво важливими процесами організму. Тому логічно, що фотознімки зафіксували «на пливці момент ритуального поїдання людського мозку, зараженого вірусом цієї хвороби» [16, с. 198]. Загальне ураження центральної нервової системи вірусом сказу проявляється не лише м'язовими спазмами або судомами, а й порушенням поведінки, психіки (агресія, збудження, страх, марення) чи роботи дихальних/ковтальних м'язів тощо. Сцени з описом подібних станів пацієнтів часто трапляються в романі «Причини і наслідки». Медичні терміни в таких сюжетних ходах, крім того, набувають метафоричного сенсу, бо хворобу зображено не лише як тілесну, але і як суспільну й моральну. Наприклад, сказано, що сказ – це «зло», яке поширюється, заражаючи суспільство. У корпусному аналізі це дозволило б виокремити колокаційні пари й лексичні оточення, які поєднують терміни *вірус, інфекція, зараження, епідемія* з лексемами *страх, зло, паніка, байдужість, брехня*, тим самим відтворюючи концептуальну карту роману.

Роман поєднує медичний наратив і психологічно-моральну драму, у якій головний герой – це не просто «персонаж», а медик-спостерігач, через очі якого ми бачимо епідемію та її причини і наслідки. Напруга й відчуття невідворотності разом із чіткими й моторошними деталями симптоматики сказу підсилюють драматизм сюжету, бо хвороба – невидима і водночас смертельна – сіє паніку, страх і відчай.

Завдяки використанню медичної термінології в дискурсі роману зливаються воедино точність наукового опису і глибокий психолого-символічний зміст, а це робить сюжет

переконливим і емоційно насиченим. У такий спосіб Ю. Щербак вміло «диригує» не лише героями, а й настроєм читача. Пояснення автором складних термінів, як-от: *патологоанатомічна картина, антирабічний гамма-глобулін, гідрофобія* та ін., – досить доступне. Під час опису розтину тварини / людини читач має змогу уявити деталі патологоанатомічної картини сказу. *Антирабічний гамма-глобулін* часто фігурує в розмовах лікарів-епідеміологів, котрі дискутують про ефективність цього біологічного препарату, що містить готові антитіла до вірусу сказу. Від своєчасності його застосування залежить життя людини, яка потребує екстреного лікування після укусу інфікованої тварини. На корпусному рівні можна було б простежити, як подібні терміни вживаються в одному контекстному полі з лексикою ризику, відповідальності, провини, що додатково підтвердило б інтелектуальний характер дискурсу.

Патоген – це мікроорганізм або вірус, який здатний викликати захворювання в людини, тварини або рослини. І коли чужорідний агент, такий як вірус, бактерія чи паразит, проникає в організм, де він може розмножуватися та викликати хворобливий ефект, починається зараження. Лікареві-епідеміологу дуже важливо врахувати *інкубаційний період* – максимальний проміжок часу між моментом зараження і появою перших симптомів інфекційного захворювання. Як бачимо, через нанизування таких термінів автор дуже глибоко характеризує проблему зовнішньої невидимості загрози: вірус сказу потрапляє в організм непомітно, без миттєвих симптомів, через що пацієнт і його рідні не мають передчуття небезпеки (людина ще не знає, що всередині неї розпочалася «боротьба з нашими невидимими ворогами – мікробами й хворобами, що завжди підстерігають нас» [16, с. 174]. Для корпусної лінгвістики особливо цікавим є те, що лексика прихованості, латентності, невидимості (*інкубаційний період, прихований перебіг, латентна форма*) стабільно колокує з термінами *вірус, інфекція, патоген*, що формує мовну модель «прихованої загрози», характерну для концептуального виміру прози Ю. Щербака.

У романі «Причини і наслідки» є чимало термінів із царини симптоматики сказу. *Неврологічні зміни* – порушення функцій або структури нервової системи (головного, спинного мозку та нервів), які можуть проявлятися широким спектром симптомів. *М'язову слабкість* характеризує недостатня сила та втрата функціональності м'язів. *Судоми* – це раптові, мимовільні та болісні скорочення м'язів, які можуть тривати від кількох секунд до кількох годин. *Дисфагія* – патологічний стан із порушенням ковтання їжі, рідини або навіть слини. *Гідрофобія* – це симптом сказу, при якому у хворого виникає сильна страхова реакція на воду тощо. У наявних романних описах розвитку зазначених симптомів ураження центральної нервової системи сказ постає як всесильна потвора, супроти якої людина відчувається безнадійною жертвою, причому відчуття трагізму ситуації характерне і для пацієнта, і для лікаря. При корпусному дослідженні тут можна простежити тенденцію до поєднання вузькоспеціальної симптоматичної лексики з екзистенційно забарвленими одиницями (*відчай, страх, безсилля, приреченість*), що поглиблює інтелектуально-психологічний вимір дискурсу.

Закономірно, що значна частина медичної термінології в романі «Причини і наслідки» Ю. Щербака стосується профілактичних та лікувальних заходів щодо сказу, адже це дуже підступна хвороба, яка позбавляє інфіковану людину її природних захисних функцій і перетворює на заручника власного організму. *Діагностичне обстеження та дезінфекція* спрямовані на вчасне виявлення та знищення в середовищі життєдіяльності людини збудників інфекційних хвороб та їхніх переносників. Ще важливішою є *вакцинація*, тобто введення антигенного матеріалу з метою породити імунітет до інфекційної хвороби, який запобігає зараженню або ослаблює його негативні наслідки. Ця медична процедура в сюжеті роману постає як символ надії. Через згадку про *щеплення* Ю. Щербак підкреслює, що навіть у безнадійній ситуації медицина може запропонувати шанс на порятунок, запобігти розвитку смертельно небезпечної хвороби та захистити життя інших людей. Саме завдяки використанню різноманітної фахової медичної термінології роман актуалізує емоційно-експресивний потенціал художнього дискурсу, змушуючи читача замислитися над людською відповідальністю, межею сили й морального вибору в екстремальних ситуаціях.

Роман «Чорнобиль» як один із вершинних творів Ю. Щербака – медика й письменника (мислителя та громадського діяча) – поєднує в собі риси документального репортажу, художнього осмислення й науково-аналітичного опису радіаційної катастрофи. Маючи медичну освіту та багаторічний досвід роботи лікаря-епідеміолога, письменник використовує у творі значну кількість спеціальної лексики, що дозволяє відтворити події Чорнобильської трагедії з максимальною точністю. Саме термінологія забезпечує не лише фактологічність, а й глибину образного осмислення катастрофи, яка набуває нових смислових та емоційних відтінків. У творі трагедія Чорнобиля постає одночасно і як засіб створення художнього образу, і як спосіб концептуалізації змін, що сталися в людських тілах, у психології людей та в «організмі» цілої країни. Важливим є те, що медична термінологія в романі не є випадковим елементом: вона органічно впливає з авторської інтенції показати трагедію не лише як техногенне явище, але й як глибокий процес фізіологічного, психологічного й соціального руйнування.

У багатьох епізодах роману «Чорнобиль» Ю. Щербак використовує терміни в їх первинному, науковому значенні, створюючи ефект безпосередньої присутності читача серед подій. Так, описуючи стан перших пожежників, письменник зазначає, що в хлопців стрімко наростали симптоми гострої променевої хвороби – блювання, різке печіння шкіри, біль у кістках, порушення свідомості [17, с. 30]. У цьому фрагменті терміни *гостра променева хвороба, блювання, біль у кістках, печіння шкіри* виконують номінативну функцію, позначаючи конкретні клінічні прояви, що супроводжують радіаційне ураження. З медичного погляду це точний опис первинної реакції на потужну дозу опромінення, що підтверджує високий ступінь достовірності зображених автором подій. Подібно точним є й опис гематологічних змін, адже в ліквідаторів реєстрували різке падіння лейкоцитів – лейкопенію, характерну для важкого променевого ураження кісткового мозку [17, с. 59]. Термін *лейкопенія* тут використано в прямому значенні, а детальність пояснення підкреслює, що Ю. Щербак знайомий із радіаційною медициною не теоретично, а практично. Він точно передає механізм, яким іонізуюче випромінювання уражає кровотворну систему, що створює враження медичного звіту, поданого у формі художнього тексту. На рівні корпусного опису ці епізоди становили б ядро тематичного кластера «променева хвороба», у межах якого можна простежити стабільні колокації з лексикою болю, руйнування, виснаження.

Проте термінологічна складова роману не обмежується функцією точного найменування. Письменник активно залучає терміни до процесу метафоризації та художнього осмислення катастрофи. У багатьох випадках медична лексика виходить за межі наукового вжитку й набуває переносних, символічних значень. Яскравим прикладом є опис самого міста Чорнобиля, яке «занурювалося у радіаційну інтоксикацію страху»: «небезпека в одних посилила почуття непевності і страху, у других, навпаки, викликала таке собі відчайдушне нехтування: не один з таких завзятців поплатився здоров'ям» [17, с. 6]. Тут термін *інтоксикація* переноситься на психологічний стан населення, що дозволяє авторові поєднати фізіологічне й емоційне ураження, показуючи, що Чорнобиль став отрутою не лише для тіла, а й для свідомості. Не менш промовистою є метафора *обпалених легенів*: «У моїх хворих часто тепер бувають досить звичні форми раку, наприклад, – рак легенів...», ведуться основні дослідження по вивченню молекулярних механізмів виникнення лейкозів» [17, с. 85]. Анатомічний термін *легені* переосмислюється й уживається метафорично, позначаючи пошкодження довкілля. Легені, як орган дихання, асоціюються з життям; тому фраза створює враження, що сама земля стала живим організмом, який переживає муки та задуху. Це приклад розгортання образу «пораненої країни», що є одним із наскрізних у романі. У корпусному аналізі можна було б виявити частотний зв'язок термінів *інтоксикація, легені, тканини, кістковий мозок* з назвами абстрактних понять (*страх, брехня, пам'ять, суспільство, країна*), що сприяло би реконструкції концептуальної метафори «держава як тілесний організм».

Видається, що в умовах катастрофи імунітет суспільства впав до критичної позначки. Термін *імунітет*, який належить до галузі імунології, спроектований на суспільні процеси й використаний для характеристики морального стану людей та їх здатності протистояти

інформаційній брехні, паніці й політичному тиску. Така детермінологізація дає авторові змогу створити цілісну філософську модель: Чорнобиль стає не тільки технічною аварією, а «хворобою суспільства», що уражає «клітини», «тканини» та «психіку» державного організму.

Образ тотального *опромінення* перенесений у повісті на історичну пам'ять. Події Чорнобиля стають частиною того, що назавжди змінює хід життя людей. Це не просто опромінення тіл – це опромінення емоцій, свідомості, національного досвіду. Важливу роль відіграють і терміни, пов'язані з фізіологічними процесами, бо тканини людського тіла руйнувалися, а біль розповзався нервами, як вогонь: «Шкода, що вже не було серед нас Володимира Висоцького, не народились його скорботні і мужні пісні про Чорнобиль. Про тих, хто пішов у вогонь. Висоцький був дуже потрібен там, у Зоні...» [17, с. 97]. Використання лексеми *тканини* в поєднанні з образом «вогню» створює враження, що тіло перетворюється на поле битви між життям і смертю. Такий прийом підсилює трагічність подій і дозволяє читачеві відчувати фізичну сторону катастрофи. У тексті трапляються й психіатричні поняття задля відтворення соціальної атмосфери – загальної втоми, виснаження, шоку. Через спеціальну лексику автор підкреслює, що Чорнобиль – це травма не лише тіла, але й колективної психіки. Усе це дозволяє змалювати соціально-політичний стан СРСР як хворобу на системному рівні.

Отже, медична термінологія в романі «Чорнобиль» Ю. Щербака не є суто технічним інструментом, а набуває багатовимірного змісту. Вона забезпечує документальність оповіді, передає фізіологічні процеси, формує метафоричні й символічні образи, структурує філософське й психологічне осмислення трагедії. Термін стає художнім засобом, що дозволяє авторові розкрити катастрофу як фізичну, моральну, історичну і духовну подію, а також перетворюється в ключовий чинник побудови тексту. Саме через термін Ю. Щербак творить унікальну модель світу, де кожне слово має наукову точність і водночас художню силу, а реальність постає у всій своїй складності та болючій правдивості.

Висновки й перспективи дослідження. На основі представленого аналізу можна стверджувати, що використання медичної термінології є важливою ознакою індивідуально-авторського стилю Ю. Щербака. Її символічне й образне навантаження формує оригінальний художній світ творів, у якому війна, травматична соціальна дійсність СРСР чи ситуація радіаційного вибуху набувають рис складної медико-соціальної патології з усіма її симптомами, а людина постає як організм, що прагне зберегти свою сутність у деформованому просторі.

Частотне використання Ю. Щербаком медичних термінів у художньому дискурсі не лише підкреслює професійну компетентність автора, а й забезпечує багаторівневу інтерпретацію творів, роблячи їх актуальними для сучасного лінгвістичного аналізу. Термінологічна лексика, яка часто переходить у сферу метафоричних перенесень, створює ефект подвійного кодування реальності: з одного боку – як об'єктивної фахової інформації, з іншого – як експресивного засобу художнього зображення. Відтак, користуючись корпусними методами, можливо простежити, яким чином галузева медична термінологія трансформується в елементи художнього мислення, формуючи специфічні тематичні кластери та колокаційні профілі, що визначають інтелектуальний характер прози Ю. Щербака. Подібне дослідження дозволить реконструювати глибинні механізми формування авторського концептосвіту та простежити закономірності взаємодії між науковою мовою й естетичною природою художнього тексту, а отже, й описати ідіостиль письменника в координатах сучасної корпусної лінгвістики.

Список використаної літератури

1. Афоризми, прислів'я, сентенції про лікарів *Медичне право*. 2008. № 2. URL: <https://medicallaw.org.ua/uploads/media/Aforyzmi.pdf>.
2. Городиловська Г. Переосмислення семантики терміна та розширення сфер його функціонування. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. Львів, 2014. № 791. С. 105–108.
3. Карпова В. Термін і художнє слово: Термінологічна лексика в мові сучасної української поезії. Київ : Наукова думка, 1967. 132 с.

5. Кузнєцова Х. Проза Юрія Щербака у літературному дискурсі другої половини ХХ століття: магістерська робота. Masarykova univerzita Filozofická fakulta Ústav slavistiky. 78 с.
6. Луцак С. М., Юрчак Г. М. Теоретичні основи корпусної лінгвістики. *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка. Слово*. 2025. Вип. 21 (77). С. 33–48. DOI: 10.31471/2304-7402-2025-21(77)-33-48
7. Мацько Л., Сидоренко О., Мацько О. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
8. Ментинська І. Термінологізація та детермінологізація українських комп'ютерних термінів. *Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht (24-27 Oktober 2019)*. München: readbox unipress Open Publishing LMU, 2020. С. 143–150.
9. Навальна М. І., Хомич Т. Л. Лексика медичної сфери – джерело експресивізації мови сучасних масмедіа. *Культура слова*. 2024. № 100. С. 215–227.
10. Пасєка А. О. Розвиток української медичної термінології та урологічної термінологіки: основні етапи становлення. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2024. № 4. С. 12–20. DOI: 10.32782/2710-4656/2024.4.2/02.
11. Пустовіт В. Ю. Медичний дискурс художньої літератури. *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність*. 2016. Вип. 7. С. 102–110.
12. Рогачова Г. Термін у художньому тексті Принципи та методи функціонально-семантичного опису мови: підсумки, напрями, перспективи: матеріали конф. / Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України [та ін.]. Київ, 1997. С. 248–250.
13. Самойленко О. В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Вип. 13(1). С. 108–111.
14. Таран А. Пошукова система й корпус як інструмент дослідження семантики слів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Філологічні науки*. 2019. Вип. 1. С. 99–103.
15. Щербак, Ю. Бар'єр несумісності : роман. Київ : Рад. письменник, 1971. 317 с.
16. Щербак Ю. Як на війні : повість та оповідання. Київ : Рад. письменник, 1966. 319 с.
17. Щербак Ю. Причини і наслідки: аналітичне дослідження. Київ : Рад. письменник, 1987. 318 с.
18. Щербак Ю. Чорнобиль: документальна повість. Київ : Вид. худ. літ. «Дніпро», 1989. 224 с.

References

1. Aforyzmy, pryslivia, sententsii pro likariv [Aphorisms, proverbs, and sayings about doctors]. (2008). In : *Medychne pravo [Medical law]*, 2. Available at: <https://medicallaw.org.ua/uploads/media/Aforyzmi.pdf> (in Ukr.).
2. Horodylovska, H. (2014). Pereosmyslennia semantyky termina ta rozshyrennia sfer yoho funktsionuvannia [Rethinking the semantics of the term and expanding the spheres of its functioning]. In: *Visnyk NU "Lvivska politekhnika". Seriiia "Problemy ukrainskoi terminolohii" [Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series "Problems of Ukrainian terminology"]*. Lviv, 791, 105–108 (in Ukr.).
3. Karpova, V. (1967). Termin i khudozhnie slovo: Terminolohichna leksyka v movi suchasnoi ukrainskoi poezii [Term and literary word: Terminological vocabulary in the language of modern Ukrainian poetry]. Kyiv: Naukova dumka, 132 (in Ukr.).
4. Kuznietsova, Kh. Proza Yuriiia Shcherbaka u literaturnomu dyskursi druhoi polovyny XX stolittia [Yurii Shcherbak's prose in the literary discourse of the second half of the twentieth century]. Master's thesis. Masarykova univerzita Filozofická fakulta Ústav slavistiky, 78 (in Ukr.).
5. Lutsak, S. M., Yurchak, H. M. (2025). Teoretychni osnovy korpusnoi linhvistyky [Theoretical foundations of corpus linguistics]. In: *Prykarpatskyi visnyk Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Slovo [Precarpathian Bulletin of the Shevchenko Scientific Society. Word]*, 21(77), 33–48 (in Ukr.).
6. Matsko, L., Sydorenko, O., Matsko, O. (2003). Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shkola, 462 (in Ukr.).
7. Mentynska, I. (2020). Terminolohizatsiia ta determinolohizatsiia ukrainskykh kompiuternykh terminiv [Terminologization and determinologization of Ukrainian computer terms]. In: *Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Dialog der Sprachen – Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht (24–27 Oktober 2019)*. München: readbox unipress Open Publishing LMU, 143–150 (in Ukr.).
8. Navalna, M. I., Khomych, T. L. (2024). Leksyka medychnoi sfery – dzherelo ekspresyvizatsii movy suchasnykh masmedia [Medical sphere vocabulary as a source of expressivization in the language of modern mass media]. In: *Kultura slova [Culture of the word]*, 100, 215–227 (in Ukr.).
9. Pasieka, A. O. (2024). Rozvytok ukrainskoi medychnoi terminolohii ta urolohichnoi terminoleksyky: osnovni etapy stanovlennia [Development of Ukrainian medical terminology and urological terminological vocabulary: main stages of formation]. In: *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. [Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University]*. Seriiia: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii. 4, 12–20 (in Ukr.).
10. Pustovit, V. Yu. (2016). Medychnyi dyskurs khudozhnoi literatury [Medical discourse of fiction literature]. In: *Literaturny svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist [World literatures: poetics, mentality and spirituality]*, 7, 102–110 (in Ukr.).
11. Rohachova, H. (1997). Termin u khudozhnomu teksti [Term in a literary text]. In: *Pryntsyipy ta metody funktsionalno-semantychnoho opysu movy: pidsumky, napriamy, perspektyvy [Principles and methods of functional-semantic description of language: results, directions, prospects]*: materialy konferentsii. Kyiv, 248–250 (in Ukr.).

12. Samoilenko, O. V. (2020). Osoblyvosti ukrainskoi medychnoi terminolohii [Features of Ukrainian medical terminology]. In: *Zakarpatski filolohichni studii [Transcarpathian philological studies]*, 13 (1), 108–111 (in Ukr.).
13. Taran, A. (2019). Poshukova systema y korpus yak instrument doslidzhennia semantyky sliv [Search engine and corpus as a tool for studying word semantics]. In: *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho. Seriya: Filolohichni nauky [Bulletin of Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University. Series: Philological sciences]*, 1, 99–103 (in Ukr.).
14. Shcherbak, Yu. (1971). Barrier nesumisnosti [Barrier of incompatibility]. Kyiv: Rad. pysmennyk, 317 (in Ukr.).
15. Shcherbak, Yu. (1966). Yak na viini [As in war]: povist ta opovidannia Kyiv: Rad. pysmennyk, 319 (in Ukr.).
16. Shcherbak, Yu. (1987). Prychyny i naslidky: analitychne doslidzhennia [Causes and consequences: analytical research]. Kyiv: Radianskyi pysmennyk, 318 (in Ukr.).
17. Shcherbak, Yu. (1989). Chornobyl [Chornobyl]: dokumentalna povist. Kyiv: Vyd. khud. lit. "Dnipro", 224 (in Ukr.).

MEDICAL TERMINOLOGY AS A COMPONENT OF YURII SHCHERBAK'S IDIOSTYLE: A CORPUS-BASED APPROACH

*Svitlana Lutsak, Doctor of Philological Sciences, Professor,
Head of the Department of Linguistics,
Ivano-Frankivsk National Medical University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)*

e-mail: slucak@ifnmu.edu.ua

ORCID: orcid.org/0000-0002-6862-5838

Scopus Author ID: 57947947700

*Halyna Yurchak, PhD in Philology, Associate Professor of the
Department of Linguistics, Ivano-Frankivsk National Medical University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine)*

e-mail: haliur@ifnmu.edu.ua

ORCID: orcid.org/0000-0002-2740-9012

Abstract. Introduction. *One of the areas contemporary linguistics is the study of the creative heritage of authors who have shaped significant cultural and intellectual traditions and produced multi-genre textual material suitable for multidimensional linguistic analysis. Among such figures is Yuri Shcherbak, a Ukrainian writer, diplomat, publicist, epidemiologist, Doctor of Medical Sciences, and public figure. His work is characterized by terminological density, the combination of medical and literary discourses, and an intellectual manner of writing, which makes the study of medical terminology within the structure of his individual style particularly relevant.*

Purpose. *The purpose of this study is to identify the peculiarities of the functioning of medical terminology in Yuri Shcherbak's literary discourse, to determine its semantic, figurative, and discursive load, and to demonstrate the potential of a corpus-based approach for investigating the role of specialized vocabulary in shaping an intellectualized authorial style.*

Methods. *The methodological basis of the research is the corpus-based approach, which makes it possible to objectively identify the core elements of the author's language and its dominant concepts, trace the functioning of specialized vocabulary, and reveal the specific features of the writer's idiosyncrasy. The study also employs linguostylistic, semantic, contextual, and discursive methods of analysis.*

Results. *The study has shown that medical terminology in Yuri Shcherbak's works performs not only a nominative but also a symbolic, emotional-expressive, philosophical, and concept-forming function. Terms belonging to hematology, immunology, epidemiology, pathology, and radiation medicine undergo processes of determinologization in literary texts, acquiring additional figurative and metaphorical meanings. Medical vocabulary becomes a means of representing war, social degradation, moral trauma, fear, and spiritual resistance, thereby forming a complex system of conceptual images and semantic dominants. It has been demonstrated that the use of specialized terminology intellectualizes the writer's literary discourse and produces an effect of combining scientific precision with artistic imagery.*

Scientific novelty. *The scientific novelty of the study lies in the comprehensive interpretation of medical terminology as an important feature of Yuri Shcherbak's individual authorial style and in the application of a corpus-based approach to identifying patterns in the functioning of specialized vocabulary in the writer's literary discourse.*

Conclusions. *Medical terminology in Yurii Shcherbak's works performs an important text-forming and meaning-organizing role, becoming one of the key means of shaping the intellectual character of his literary discourse. The combination of specialized medical vocabulary with artistic imagery ensures a multi-layered interpretation of the human being, society, and historical reality, while deepening the psychological and philosophical dimensions of the writer's prose. The corpus-based approach opens up prospects for the further systematic study of Yurii Shcherbak's authorial language.*

Key words: *medical terminology, idiosyle, literary discourse, corpus analysis, thematic clusters, Yurii Shcherbak.*

Надійшла до редакції: 11.01.2026

Прийнято до друку: 28.02.2026